

ЗАВОРА

Таїна Миколаївна
tainazavora@gmail.comк.е.н., доцент, Полтавський
національний технічний
університет імені Юрія
Кондратюка

УДК 005:334.316

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО
ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВАTHEORETICAL APPROACHES TO
DEFINING THE CONCEPT OF THE SOCIO-
ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE

УШАКОВА

Юлія Сергіївна
lulianna3800@gmail.comстудент, Полтавський
національний технічний
університет імені Юрія
Кондратюка

Стаття присвячена дослідженню й аналізу теоретичних підходів до визначення сутності поняття «соціально-економічна безпека» на рівні підприємства. Досліджено наукові праці зарубіжних та вітчизняних науковців і практиків, систематизовано й проаналізовано варіанти визначення категорій «економічна безпека підприємства» та «соціальна безпека підприємства» різними вченими й дослідниками. У результаті аналізу та логічного узагальнення підсумків дослідження запропоновано авторський підхід до визначення поняття «соціально-економічна безпека» на рівні підприємства й виокремлено основні її складові. Доведено, що саме поліпшення соціальних параметрів є джерелом подальшого стійкого розвитку підприємства.

* * *

Статья посвящена исследованию и анализу теоретических подходов к определению сущности понятия «социально-экономическая безопасность» на уровне предприятия. Исследованы научные работы зарубежных и отечественных ученых и практиков, систематизированы и проанализированы варианты определения категорий «экономическая безопасность предприятия» и «социальная безопасность предприятия» различными учеными и исследователями. В результате анализа и логического обобщения итогов исследования предложен авторский подход к определению понятия «социально-экономическая безопасность» на уровне предприятия и выделены основные её составляющие. Доказано, что именно улучшение социальных параметров является источником дальнейшего устойчивого развития предприятия.

* * *

Introduction. To date, under the influence of the combined influence of external and internal factors, the dynamics of transformational change in Ukraine is accompanied by a significant increase in political and economic instability, as well as the aggravation of social problems. The complex conditions of the current situation of the national socio-economic system of Ukraine predetermine the need to determine the methods and ways of ensuring socio-economic safety at all levels. One of the most widespread among a large number of safety studies is the study of the features of economic security of the enterprise, which has recently transformed into socio-economic safety. The article is devoted to the research and analysis of theoretical approaches to the definition of the essence of the concept of "socio-economic safety" at the enterprise level.

Purpose of articles: generalization and analysis of existing theoretical approaches to the interpretation of the concepts "economic safety of the enterprise", "social safety of the enterprise", definition of the essence of the concept of "socio-economic safety" at the level of the enterprise and provision of the author's definition of the latter of the above categories.

Results: researches scientific works of foreign and domestic scientists and practitioners have been researched and, as a result, systematized and analyzed the variants of definition of the categories "economic safety of the enterprise" and "social safety of the enterprise" by different scientists and researchers, on the basis of which the author's interpretation of the aforementioned terms is given. The study of existing theoretical approaches to the definition of socio-economic safety of the enterprise has been carried out.

Conclusions: as a result of the analysis and logical generalization of the research results, an author's approach to the definition of the notion "socio-economic safety" at the enterprise level is proposed and its main components are highlighted. It is proved that the improvement of social parameters is the source of further sustainable development of the enterprise.

Ключові слова: безпека, підприємство, національна безпека, економічна безпека підприємства, соціальна безпека підприємства, соціально-економічна безпека підприємства, визначення, підхід

Ключевые слова: безопасность, предприятие, национальная безопасность, экономическая безопасность предприятия, социальная безопасность предприятия, социально-экономическая безопасность предприятия, определение, подход

Keywords: safety, an enterprise, national safety, economic safety of enterprise, social safety of enterprise, socio-economic safety of enterprise, definition, approach

ВСТУП

На сьогоднішній день, під дією сукупного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів динаміка трансформаційних змін в Україні супроводжується значним

посиленням політичної та економічної нестабільності, а також загостренням соціальних проблем. Складні умови сучасного становища національної соціально-економічної системи України зумовлюють необхідність у

визначенні методів і шляхів забезпечення соціально-економічної безпеки на всіх рівнях.

Перш за все доцільно зазначити рівні дослідження: державний, регіональний та особистісний, оскільки на державному рівні мова йде про національну безпеку й напрями її забезпечення. Згідно з методичними рекомендаціями до оцінювання економічної безпеки держави, затвердженими наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», маємо змогу оцінити стан її дев'яти складових за допомогою зазначених у методиці індикаторів та математичного апарату. Відповідно до цього документа соціальна безпека визначена складовою економічної і при оцінюванні враховується з коефіцієнтом 0,8. Незважаючи на рекомендаційний характер цих методичних настанов, серед науковців існують неоднозначні оцінки такого підходу. Вважаємо, що актуальним також є питання оцінювання й аналізу соціально-економічної безпеки підприємства, яка безпосередньо впливає на безпеку держави у соціальній сфері.

Аналіз існуючих наукових праць за цією тематикою дозволяє стверджувати, що на сьогоднішній день одним із найпоширеніших серед великої кількості досліджень безпеки є вивчення особливостей економічної безпеки підприємства, яка останнім часом науковцями трансформується у соціально-економічну. Однак, дослідженню саме поняття «соціально-економічна безпека підприємства» присвячено порівняно невелику кількість наукових праць. Більшість дослідників найчастіше розглядають окремо економічну та соціальну безпеку підприємства. Проте цілком справедливим є той факт, що економіка конкретного підприємства (як і економіка держави в цілому) не може розвиватися повною мірою без соціальної складової. Тому з'являється необхідність у розширенні й удосконаленні теоретичних аспектів побудови соціально-економічної безпеки вітчизняних підприємств з метою формування та розвитку соціально-економічної системи держави в цілому. Адже високий рівень соціально-економічної безпеки кожного окремого підприємства є однією з ключових складових системи пріоритетних напрямів формування відповідного рівня національної безпеки України.

Деякі аспекти дослідження особливостей економічної безпеки на рівні підприємства можна спостерігати у наукових працях таких учених, дослідників та науковців, як Ю.А. Локтіонова [1], В.Л. Дикань, І.В. Воловельська, О.В. Маковоз [3], І.Л. Назаренко [4], І.Ю. Зайцева [5]. Також дане питання досліджували С.А. Самаль, Л.С. Самаль [6], О.С. Шуміло [2], П.А. Колпаков [7], Г.В. Козаченко [8], Т.Г. Васильців [9], Д.В. Ковальов [10], М.А. Бендіков [11], Є.А. Олейніков [18], Н.В. Якименко-Терещенко, М.Є. Долгунін [19], С.І. Ілляшенко [20] та інші. Вивченням поняття «соціальна безпека» на рівні підприємства займалися П.П. Антонюк [12], В.М. Лугова, Т.В. Голубева [13], Н.Г. Мехеда, А.А. Манжула [14], О.І. Іляш [15], а також В.О. Онищенко, Т.М. Завора, О.В. Чепурний [21] та інші. Становлення соціально-економічної безпеки підприємства досліджували І.В. Венглюк [16], О.М. Ляшенко [17] та інші.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є аналіз та узагальнення існуючих на сьогоднішній день теоретичних підходів до трактування понять «економічна безпека підприємства», «соціальна безпека підприємства», визначення сутності поняття «соціально-економічна безпека» на рівні підприємства та надання авторського визначення останньої з вищезазначених категорій.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У рамках статті використано метод логічного узагальнення (для опису актуальності теми і мети дослідження) та аналізу й синтезу (для характеристики підходів до визначення сутності економічної, соціальної та соціально-економічної безпеки підприємства).

РЕЗУЛЬТАТИ

У загальному розумінні, безпека – це забезпечення суспільства держави нормальними умовами для його самореалізації, захист насамперед життя кожного громадянина, його прав та свобод. Безпека є однією із ключових передумов життя людини, колективу, в тому числі й трудового.

Уперше поняття «безпека» як спокійний стан духу людини, яка відчувала себе захищеною від певної небезпеки, було вжито ще у XVII ст. На сьогоднішній день дослідження сутності цього терміна відбувається практично на всіх рівнях, включаючи економічну безпеку держави, регіону, підприємства, колективу, особи. На кожному з таких рівнів науковцями виділено певні підходи до визначення поняття «безпека» та його змістовного наповнення.

У рамках цього дослідження зосередимося на здійсненні теоретичного аналізу понять економічної, соціальної та соціально-економічної безпеки на рівні підприємства.

Ключовою цінністю у процесі функціонування будь-якого підприємства є його персонал. Саме від того, наскільки працівники відчують себе захищеними та у безпеці, залежить ефективність та продуктивність їхньої роботи, рівень їх мотивації до праці тощо. У той же час для того, щоб вести ефективну соціальну політику, підприємство повинне досягнути належного рівня й економічної безпеки також. Таким чином, обидві складові соціально-економічної безпеки є, на нашу думку, визначальними у процесі розвитку будь-якого підприємства. З метою систематизації понять економічної та соціальної безпеки підприємства розглянемо деякі існуючі на сьогодні теоретичні підходи до їх трактування. Почнемо з аналізу варіантів визначення сутності поняття «економічна безпека» на рівні підприємства різними науковцями, вченими й дослідниками.

На сьогоднішній день однозначне визначення сутності економічної безпеки підприємства відсутнє і кількість підходів до її трактування постійно збільшується. Найбільшого поширення останнім часом набувають такі підходи до визначення економічної безпеки на рівні підприємства:

- комплексний підхід (економічна безпека підприємства визначається як комплекс заходів та засобів стосовно підтримання суб'єкта господарювання в такому стані, в якому він здатний функціонувати належним чином, розвиваючись у розширеному масштабі, задовольняти реальні економічні потреби на

рівні, не нижчому від критичної межі, забезпечувати економічну незалежність, протистояти існуючим і раптово виникаючим загрозам [1, С. 129-133]);

- вузькофункціональний (поняття економічної безпеки підприємства розглядається з позиції лише одного конкретного аспекту діяльності);

- системний підхід до визначення економічної безпеки як «захисту від загроз на системному рівні» (має місце, виходячи з того, що загальною метою будь-якого підприємства є досягнення бажаного стану попри всі загрози, що існують у внутрішньому та зовнішньому середовищі);

- ресурсно-функціональний (для визначень економічної безпеки підприємства більшістю науковців, відповідно до цього підходу, спільною рисою є вимога ефективного використання ресурсів з метою запобігання появі певних ризиків і виокремлення функціональних складових щодо формування умов стабільного функціонування та розвитку підприємства);

- конкурентний (економічна безпека визначається як стан, який є гарантією можливості існування й розвитку підприємства в конкурентному середовищі) тощо.

В.Л. Дикань, І.В. Воловельська, О.В. Маковоз [3] економічну безпеку на рівні підприємства визначають як такий його стан, при якому воно може нейтралізувати негативні фактори зовнішнього впливу, а також досягти поставленої мети за найбільш ефективного використання наявного потенціалу в умовах невизначеності. Також В.Л. Дикань разом із І.Л. Назаренко [4, С. 72] надали поняттю «економічна безпека» на рівні підприємства таке трактування: належний рівень захисту процесу функціонування і розвитку підприємства від будь-яких можливих видів загроз; стан підприємства, за якого воно стабільно функціонує й прогресивно розвивається. Такий стан може бути досягнутий за умови максимально ефективного використання ресурсів підприємства та швидкої його адаптації до мінливих умов середовища.

І.Ю. Зайцева [5, С. 16-17] визначила економічну безпеку підприємства як рівень гармонізації у часі й просторі економічних інтересів керівника того чи іншого підприємства з інтересами суб'єктів господарювання, пов'язаних з ним, в умовах ситуаційного підходу до управління цим підприємством. С.А. Самаль та Л.С. Самаль під економічною безпекою підприємства розуміють рівень захисту від негативної дії внутрішніх і зовнішніх загроз, дестабілізуючих факторів, при якому забезпечується стійка реалізація ключових економічних цілей підприємства [6, С. 99].

О.С. Шуміло економічну безпеку підприємства визначає як стан такого економічного розвитку підприємства, для котрого є характерним максимальне досягнення головної мети функціонування підприємства станом на поточний період та у майбутньому, а також здатність підприємства адаптуватися до мінливого зовнішнього і внутрішнього середовища [2, С. 342]. П.А. Колпаков економічну безпеку підприємства трактує так: стан суб'єкта господарювання, який характеризується організованою сукупністю концептуальних і прагматичних факторів (теорія, методологія, послідовність конкретних заходів), що забезпечують цій системі: захист від небажаних впливів; динамічний розвиток; ефективність життєво важливих процесів; незалежність;

можливість досягнення цілей [7].

Погоджуємося із Г.В. Козаченко стосовно того, що існуючі підходи до тлумачення змісту поняття «економічна безпека підприємства» не конкурують між собою й історично не змінюють один одного [8]. Разом із В.П. Пономарьовим та О.М. Ляшенко, Г.В. Козаченко економічну безпеку на рівні підприємства трактує як міру гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства [8, С. 87].

Таким чином, науковці, досліджуючи сутність економічної безпеки підприємства, беручи до уваги всі існуючі підходи, стверджують, що економічна безпека підприємства розглядається як протилежне поняття до терміна «небезпека», а, згідно з діалектичним підходом, ці крайні економічні стани підприємства реально існують і опосередковано взаємодіють через ризики та загрози. Ключовими ознаками стану економічної безпеки підприємства є: стійкість, стабільність і здатність до розвитку; відсутність збитків; висока платоспроможність; висока ділова активність; достатня рентабельність та конкурентоспроможність, якісна реалізація всіх планів та угод [2].

Отже, підсумовуючи різні варіанти визначень сутності поняття «економічна безпека підприємства», на нашу думку, доцільно дати таке трактування: це комплексна система забезпечення такого стану функціонування підприємства, за якого воно зможе забезпечити захист від зовнішніх та внутрішніх загроз, ризиків і небезпек, а також адаптуватися до умов мінливого зовнішнього середовища та досягти головної мети своєї діяльності.

У сучасному ринковому середовищі дуже важливим є дослідження стану соціальної безпеки підприємства, яке повинне проводитись для забезпечення стійкої діяльності підприємства, мінімізації втрат та збереження контролю над його власністю, для забезпечення задоволення матеріальних і нематеріальних потреб персоналу, реалізації інтересів підприємства» [12].

Аналіз підходів до визначення сутності поняття «соціальна безпека підприємства» дозволив дійти таких висновків. По-перше, виявлено відсутність єдиного підходу до розуміння поняття соціальної безпеки на рівні підприємства. Установлено, що більшість визначень стосується або рівня захисту підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз, або ж системи соціально-економічних заходів, що здійснюються на тому чи іншому підприємстві й направлені на забезпечення належного рівня доходів персоналу, прийнятних умов праці та відпочинку тощо.

Окремою групою науковців соціальна безпека підприємства розглядається через призму профспілкових угод, колективних договорів, партнерських відносин між працівниками й керівництвом підприємства, які визначають соціальний захист працівників і рівень соціальної безпеки та реалізують інтереси підприємства [13, С. 70].

В.М. Лугова і Т.В. Голубєва під категорією «соціальна безпека підприємства» розуміють формування такої системи взаємовигідних партнерських відносин між керівництвом та персоналом підприємства, яка забезпечується шляхом задоволення матеріальних і

нематеріальних потреб працівників та реалізації інтересів підприємства в цілому [13, С. 70]. На нашу думку, у цьому визначенні дискусійним є те, що автори розглядають процес забезпечення соціальної безпеки підприємства як внутрішній, тобто узгодженість інтересів персоналу та керівництва. Ми вважаємо, що поняття соціальної безпеки підприємства є значно ширшим, і на процес її забезпечення може впливати низка чинників зовнішнього середовища (стосовно підприємства).

Н.Г. Мехеда та А.А. Мажула [14, С. 85] визначають соціальну безпеку підприємства як систему соціально-економічних заходів, направлених на матеріальне забезпечення персоналу, поліпшення умов праці. На нашу думку, трактування соціальної безпеки як системи заходів – не зовсім логічне. Це, скоріше, способи забезпечення соціальної безпеки, а не її стан.

Погоджуємося з науковцями щодо влучності розкриття цього поняття О.І. Іляш, яка розглядає соціальну безпеку підприємства як такий стан взаємозв'язку людських, корпоративних ресурсів та підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне використання персоналу для стабільного його функціонування та динамічного соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним загрозам [15, С. 58].

Таким чином, аналіз існуючих підходів до визначення поняття «соціальна безпека підприємства», їх узагальнення та систематизація дозволяють припустити, що це рівень захисту соціальних інтересів працівників підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз відносно їхнього професійного та соціального стану, а також ступеня життєзабезпечення, за якого може відбуватися збереження і розвиток трудового потенціалу та зростання показників ефективності діяльності підприємства. Разом із цим, розкривши й проаналізувавши існуючі підходи щодо понять «економічна безпека» та «соціальна безпека» на рівні підприємства, вважаємо за доцільне говорити про соціально-економічну безпеку підприємства, оскільки посилення соціальної безпеки неможливе без використання економічних важелів. Оскільки ні саме виробництво, ні ефективна діяльність підприємства не є метою розвитку суспільства, на перший план виступає підвищення рівня якості життя членів суспільства, їхній добробут, їхня оцінка свого самопочуття, впевненість у майбутньому. Саме усвідомлення цих положень на всіх рівнях управління, у тому числі й на рівні підприємства, потребує пошуку взаємодії та взаємозв'язку економічної й соціальної сфер і в результаті формування соціально-економічної безпеки підприємства. Тому доцільним є розкриття вже існуючих підходів до соціально-економічної безпеки підприємства.

Що ж стосується визначення поняття «соціально-економічна безпека підприємства» в цілому, то І.В. Венглюк, наприклад, вважає, що це «стан підприємства, за якого забезпечується ефективне використання матеріальних та нематеріальних ресурсів підприємства, збереження та розвиток людського потенціалу з метою подальшого соціального та економічного розвитку з урахуванням можливих загроз задля їх уникнення» [16, С. 228]. О.М. Ляшенко, визначає соціально-економічну безпеку підприємства як стан його захи-

щеності від зовнішніх і внутрішніх загроз, який досягається шляхом гармонізації та взаємоузгодження інтересів підприємства, відповідно до інтересів суб'єктів внутрішнього й зовнішнього середовища у часі та просторі [17].

Отже, враховуючи вищезазначені варіанти визначення понять соціальної й економічної безпеки підприємства окремо та категорії «соціально-економічна безпека» на рівні підприємства в цілому, виділимо основні складові останньої як стан: при якому належним чином (ефективно) використовуються матеріальні та нематеріальні ресурси підприємства; для якого є характерним високий рівень захищеності соціально-економічної системи від потенційних і наявних загроз, ризиків, небезпек із зовнішнього та внутрішнього середовищ; який сприяє саморозвитку, самоорганізації, збереженню й розвитку трудового потенціалу підприємства, забезпечує стабільність розвитку підприємства в цілому та його персоналу, гарантує відповідний соціальний стан і рівень життєзабезпечення в умовах відповідного рівня прибутковості й узгодженості та реалізації економічних інтересів; при якому підвищення соціальних параметрів є джерелом поліпшення економічних результатів. Ураховуючи все вищенаведене, вважаємо, що результат забезпечення соціально-економічної безпеки підприємства залежатиме від ефективності соціально-економічних процесів на підприємстві.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження підходів різних науковців, дослідників і вчених до визначення сутності понять економічної та соціальної безпеки на рівні підприємства, а також їх критичного аналізу в рамках цього дослідження вдосконалено трактування вищезазначених категорій і визначено основні складові поняття «соціально-економічна безпека підприємства», до яких віднесено економічну та соціальну. Таким чином, соціально-економічна безпека на рівні підприємства повинна бути спрямована на постійне підвищення якості життя його працівників та соціального самопочуття. Саме поліпшення соціальної задоволеності працівників сприятиме підвищенню ефективності діяльності підприємства.

Список використаних джерел:

1. Локтионова Ю.А. Механизм идентификации состояний экономической безопасности предприятия. Журнал Социально-экономические явления и процессы. 2013, № 5(051). С. 129-133.
2. Шуміло О.С. Особливості наукових підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства». Проблеми економіки. 2014, № 4. С. 339-344.
3. Дикань В.Л., Воловельська І.В., Маковоз О.В. Економічна безпека підприємства. Харків, 2011. 266 с.
4. Дикань В.Л., Назаренко І.Л. Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки. Харків, 2011. 142 с.
5. Зайцева І.Ю. Економіко-організаційні основи захисту підприємств автотранспорту від недружніх поглинань. Харків, 2011. 427 с.
6. Самаль С.А., Самаль Л.С. Устойчивое развитие предприятия и экономическая безопасность государства. Механизм регулювання економіки. 2012, № 3. С. 92-99.
7. Колпаков П.А. Система экономической безопасности фирмы. Экономика и менеджмент инновационных технологий. 2013, № 1. URL: <http://ekonomika.snauka.ru/2013/01/1567>
8. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Еко-

номічна безпека підприємства: сутність та механізм. Київ, 2003. 280 с.

9. Васильців Т. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення. Львів, 2008. 384 с.

10. Ковалев Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность предприятия Экономика Украины. 1998. № 10. С. 48-51.

11. Бендиков М., Хрусталева Е. Экономическая безопасность наукоемких производств. Вопросы экономики. 1999. № 9. С. 119-125.

12. Антонюк П.П. Теоретико-концептуальні підходи до поняття «соціальна безпека» підприємства: характеристики, переваги, недоліки. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. 2013. № 1. С. 214-219.

13. Лугова В., Голубева Т. Соціальна безпека як ключова підсистема безпеки підприємства. БІЗНЕС-ІНФОРМ. Економіка. 2011. № 10. С. 69-72.

14. Мехеда Н., Манжула А. Планування соціальної безпеки на підприємстві. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=39869>

15. Іляш О. Наукові передумови ідентифікації категорії «соціальна безпека регіону». Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Економічні науки. Сер. «Регіональна економіка». 2010. № 7(27). Ч. 3. С. 37-62.

16. Венглюк І.В. Становлення соціально-економічної безпеки підприємства Економічний вісник Донбасу. 2013. № 3. С. 226-230.

17. Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства. Луганськ, 2011. 400 с.

18. Олейников Е.А. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность). Москва, 1997. 278 с.

19. Якименко-Терещенко Н.В., Долгунін М.С. Система економічної безпеки. Молодий вчений. 2017. № 7 (47). С. 490-493.

20. Ільяхенко С.И. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке. Актуальні проблеми економіки. 2003. № 3 (21). С. 12-19.

21. Онищенко В.О., Завора Т.М., Чепурний О.В. Соціальна безпека регіону: теоретичні та прикладні аспекти. Полтава, 2015. 275 с.

References

1. Loktionova Yu.A. Mechanism of identification of the state of economic safety of an enterprise. Journal of socio-economic phenomena and processes. 2013, № 5(051). pp. 129-133 (in Russian).

2. Shumilo O.S. Features of scientific approaches to the definition of "economic safety of the enterprise". Problems of the economy. 2014. № 4. p. 339-344 (in Ukrainian).

3. Dykan V.L., Volovelska I.V., Makovoz O.V. Economic safety of the enterprise. Kharkiv, 2011. 266 p. (in Ukrainian).

4. Dykan V.L., Nazarenko I.L. Complex method of determination of the level of economic safety. Kharkiv, 2011. 142 p. (in Ukrainian).

5. Zaitseva I.Yu. The economic and organizational principles of protection of motor companies from hostile takeovers. Kharkiv, 2011. 427 p. (in Ukrainian).

6. Samal S.A., Samal L.S. Sustainable development of an enterprise and the economic safety of a state. Mechanism of regulation of the economy. 2012. № 3. pp. 92-99 (in Russian).

7. Kolpakov P.A. The system of economic safety of the company. Economics and management of innovative technologies. 2013. № 1. URL: <http://ekonomika.snauka.ru/2013/01/1567> (in Russian).

8. Kozachenko H.V., Ponomaryov V.P., Lyashenko O.M. Eco-nomic safety of the enterprise: essence and mechanism. Kyiv, 2003. 280 p. (in Ukrainian).

9. Vasylytsiv T. The economic safety of Ukraine's entrepreneurship: strategy and strengthening mechanisms. Lviv, 2008. 384 p. (in Ukrainian).

10. Kovalev D., Suhorukova T. The economic safety of enterprises. The economy of Ukraine. 1998. № 10. pp. 48-51 (in Russian).

11. Bendikov M., Khrustal'yov E. Economic safety of knowledge-intensive industries. Economic issues. 1999. № 9. pp. 119-125 (in Russian).

12. Antonyuk P.P. Theoretical and conceptual approaches to the concept of "social safety" of the enterprise: characteristics, advantages, disadvantages. Herald of Zhytomyr state Technological University. Economic sciences. 2013. № 1. pp. 214-219 (in Ukrainian).

13. Luhova V., Holubyeva T. Social safety as a key subsystem of enterprise security. BUSINESS-INFORM. Economy. 2011. № 10. pp. 69-72 (in Ukrainian).

14. Mekheda N., Manzhula A. Planning of social safety at the enterprise. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=39869> (in Ukrainian).

15. Ilyash O. Scientific preconditions for identification of the category "social safety of the region". Collection of scientific works of Lutsk National Technical University. Economic sciences. Series "Regional economy". 2010. № 7 (27). Part 3. pp. 37-62 (in Ukrainian).

16. Venhliuk I.V. Development of socio-economic safety of the enterprise. Economic bulletin of the Donbass. 2013. № 3. pp. 226-230 (in Ukrainian).

17. Lyashenko O.M. Conceptualization of management of economic safety of the enterprise. Luhansk, 2011. 400 p. (in Ukrainian).

18. Oleinikov E.A. Fundamentals of economic safety (state, region, enterprise, personality). Moscow, 1997. 278 p. (in Russian).

19. Yakimenko-Tereschenko N.V., Dolhunin M.Ye. The system of economic safety. Young scientist. 2017. № 7 (47). pp. 490-493 (in Ukrainian).

20. Ilyashenko S.I. Components of economic safety of an enterprise and approaches to their assessment. Actual problems of economics. 2003. № 3 (21). pp. 12-19 (in Russian).

21. Onyshchenko V.O., Zavora T.M., Chepurnyi O.V. Social safety of the region: theoretical and applied aspects. Poltava, 2015. 275 p. (in Ukrainian).